

Xəyal RZA

Ona qədər biz nə meşəbəyi görüm-şdük, nə canavar...

- Hazırlaşın! Sabah lagerə gedirsiz!

Özü bilə-bilə son gün xəbər verirdi ki, heç kim etiraz etməyə fürsət tapmasın. Biz ilk dəfədir evimizdən, atamızdan, anamızdan uzaqda yaşamağa olacaqdıq. Həm də az qala əsgəri xidmətə bərabər bir yərə göndərilirdik. Anam açıqlanmışdı, kədərələnmişdi. Amma cürət edib, qəti şəkildə etiraz edə bilmirdi. Yaxşı bilirdi ki, atam bununla bağlı qərar veribse, üstəlik hər şey hazırdırsa, sabaha bizi aparmaq üçün dostuna maşınla gəlməyi belə xahiş edibse, deməli, heç nə dəyişə bilməz. Bilmirəm, bu fikri onun başına kim salmışdı?! Bəlkə də bundan əvvəl lager haqqında elə-belə söz salıb, biz də gic kimi görmədiyimiz bir şeyi həvəslə istəmişik... Ya da hansısa dostundan gəlib belə bir fikir, yeyib-ichmək məclisində kimin nə plan olduğu, yay tətilində uşaqlar üçün nə düşüdükləri müzakirə edilir, axı, bəzən, kimsə dilini dinc qoymayıb, lagerdən danışib, bizimki də həvəslə gəlib, elə bilib, ürəyimiz gedəcək bu təklifə. Lager... Evdən-çşıkdən uzaqda. Dünyanın o başında. Hələ anamsız qalmaq... Nə yaşım var idi ki, mən yazığın?! Lagerə Düşərgə də deyə bilərik... Öz dilimizdə. Nə görək var, hamı lager deyirdi, biz də lager desək, dünya dağılmaz ki. Üçüncü variant da vardı. Kişini bezdirmişdik nadincliyimizlə. Əslində o qədər də nadinclik etmirdik. Sözbəxan uşaqlar idik. Yaxşı oxuyurdıq. Amma hərdən bir xalxın uşaqları kimi uşaqlığımızı da yaşayırdıq. Velosiped istəyirdik almırdı, qonşunun oğlu velosipedini "kruqa verirdi", biz də ona xıyar-pomidor verib, velosipedini alıb sürürdük. Sonra pineç Nurəddinin oğlu, ciqan Niyazinin bandasına qoşulduq bir ara. Şəhərin altından girib, üstündən çıxırdıq. Bir qarış boyu olan Niyazidən qorxmayan yox idi. Herti-perti gədələr qarşısında diz çöküb, ağlayıb yalvarırdılar bağışlanmaları üçün. Niyazi gözüne döndüyümdə belində gözdiyivi bacağıni çıxarıb, diz çökənləri əməllicə sındırırsa, yalvartmasa, əl çəkmirdi. Deyilənə görə, nə vaxtsa bir iksini vurubmuş, bir iksinin də üzünə "şram" atıbmış. Ona görə kim Niyazinin adını eşitsə, şalvarını batırırdı. Mənə görə Ağdam ləhçəsində ən yaxşı danışan elə Niyaziydi. Xüsusi pafosla danışır, bizdən fərqli, hamıdan fərqli danışdırdı. Danışanda da alt dodağı sola doğru əyilirdi. "Qaqa saa deməmişdiim?" - deyəndə bəs edirdi qabağındakı adamın titrəməsinə. Biz də Niyazinin bandasında kef edirdik. Kimin həddi var idi "gözünün üstündə qaşın var" deyə. Daha sonra Sünbül kafesinə dadandıq. Dünyanın dadıduzu, ləzzəti Sünbülün xəngəlindəydi. Bal idi, ilahi, qaymaq idi, ləzzət idi. Yarpaq xəngəli, yanında da ayranı. Yazıq anam bir dəfə gəlib, bizi orda tutmuşdu. Dərsdən qaçıb getmişdik deyə. Sonra demişdi ki, sizin ürəyiniz nə vaxt xəngəl istəsə, deyin, mən bişirirəm də. Bu sözü sonralar da tez-tez eşidiridik. Amma biz Sünbülün xəngəlindən ötrü öldürdük. Həm də kişilənirdik... Özümüzdə gedirdik, özümüz "şot" verirdik. Bu da ləzzət eləyirdi. Nə yaşımız var idi ki?! Bizim taylarımız qapının ağzına çıxa bilmirdi icazə almamış. Elə biri bizim dayıoğlu. Nənəsi, anası təpəsin əzərdi qapıdan on metr uzağa getse. Onu da biz pozduq. Hər onlara gedəndə onu evdən oğurlayıb gəzməyə aparırdıq. Balaca bacısını qapıda keşikdə qoyurduq. Deyirdik, biz döngənin başına çatanda, qaç mamangilə de ki, Rəşad

dı apardılar. Belə-belə dayıoğlu da kişilik məktəbini oxumuş oldu. Hə, kim nə deyir desin, bu, kişilik məktəbi idi, sadaladığım bütün pisləklərin içində yaxşı şeylər görmək lazımdır. Sonradan bunlar bizim formalaşmağımızda, xarakterimizdə xüsusi rol oynadı. Mən atamın cibindən pul da oğurlamışam, amma böyükdən sonra kiminsə bir manatına göz dikməmişəm. O uşaqlıq idi. Uşaqlıqda qaldı. Biz - qardaşım da mən də, sanki hər şeyin dadına, ləzzətinə dərs çıxara-çıxara, analiz edə-edə, bir nəticəyə gələ-gələ baxırdıq. Velosipet də aldım. Gizlətdim. Gizlincə sürürdük. Oğurluq pulla alınmışdı deyə. Kişinin cibindən ilk dəfə çəkdiyim pulu qoribə də olsa qab-qacaq almışdım. Anam pulu hardan aldığını soruşanda yerdən tapdığını demişdim. Pulun cibimdə qalmasından qorxduğumdan, guya yönli iş görüb, qab-qacağa verib, gətirmişdim evə. Daha sonralar isə pulunun olması uşaqların arasında ən bahalı siqareti mənim çəkməyimə şərait yaratmışdı. Hə, deməmişdim, hə? Siqaret də çəkirdik. Qonşunun eşşək boyda gədəsi bizim həyatə keçəndə öyrətmişdi. Dedi, gəlin siqaret çəkək. Dedik, biz siqaret çəkmirik. O da dedi, bu siz bilən siqaret deyil, kağızın arasına xəzəl qoyub çəkək. Elə ilk anda da yaxalandıq. Anam işdə idi. Atam adəti üzrə günorta dincəlməyə gəlmişdi, işə qayıdacaqdı. Evdən çıxanda zəhrimarı ağzımda gördü. İş-miş yaddan çıxdı. Qonşunun gədəsi rədd oldu. Qardaşımın məni "kladovka"da asırdı gerçəkli. Anam da yox idi ki, qanımızın arasına girsin. Ağlamaqdan qan-bağır olmuşduq, qorxudan öldürdük, yalvarmaqdan əldən düşmüşdük. Denən, a kişi, kağızdır da, niyə öldürürsən bizi, bir-iki kəlmə de, başa sal, çıx get işinin dalınca. Bax, həmin o asib-kəsmələr sonradan bizi siqaretlə tanışdırdı. Aksiomadı. İnsan niyədən çəkindirsən, ona doğru gedər. Dedik, görək bu nədi belə, bunun üstündə öldürürdü bizi?! "Monte Carlo", "Magna", "LM", "Congress", unuduğum qoribə adlı siqaretlər... Mənsə ən bahalısını - "Marlboro" çəkirdim. Boynusınmış dükən satıcılarının isə heç vecinə də deyildi, uşaqların ağciyərləri. Kopolun "Marlboro"su, qoxusu, ətiri bambaşqa idi. Birini yandırırıb, Üzeyir Hacıbəyovun damağına qoymuşdum, axıra qədər əriyib getmişdi, külü qalmışdı siqaret uzunluğunda.

Gerçək siqaretlə də tutuldu. Səhər-səhər guya uşaqlarla qaçmağa gedəcəkdik. Baxdım atam məhlənin başında dayanıb, işə getmək üçün taksi gözləyir. Uşaqlar dedi, atan ordadı, gəl, yolumuzu dəyişək, dedim, yox. Getdim görüşdüm. - Atam, hara gedirsən bu vaxt? - Atam mənə atam deyə xitab edirdi. Dedim, uşaqlarla qaçmağa gedirik. Sevindi yazıq kişi. Cibimə o qədər zir-zibil doldurdum ki, mənə gələndə həmişə adət etmişdi üstən şişmiş ciblərimə toxunub, bu nədi, cibini boşalt - deməyə. Adəti üzrə üzüməndən, boynumdakı yarpaq xaldan öpdü... Buna peyğəmbər nişanəsi də deyirlər. Deyirdilər, peyğəmbər barmağın basıb. Uşaqlıqda o qədər demişdilər ki, hələ də buna inanıram, özümü bütün bədləklərə, xəta-bəlaya qarşı müafizə olunmuş müqəddəslərdən sanıram. Pencəyin cibini dəşib, siqaret qutusunu astarə ötürüb arxa tərəfə itələmişdim. Elə bil əli ilə qoymuşdu. Düz belimdə qutunu ifşa elədi. - Çıxart görüm, bu nədi? O an əlli bəhanə fikirləşdim. Xeyri olmadı. Əvvəl nəşə başqa bir şey mızıldadı. Siqaret cibimdən çıxanda, qəzəbli-qəzəbli baxıb, kimindi bu, dedi. Dedim, Aydınımı, atasına alıb. Dedi, sən də nə gəzir? Dedim, Aydın xahiş etdi ki, saxla, sonra götürəcəm. Ağzıma gələni danışın. Belə olmağıma baxmayın. Vallah yalan danışa bilmirdim. Qu-

laqlarıma qədər qızardım. Həm də biz uşaqları uşurduq ki, atamız da uşaq olub. Ona "atış gləmək" mümkün deyil. Ona görə, iki vur ikinin cavabı kimi siqareti tapa bildi. Nə Aydın, nə Aydın atasına, əslində isə mənə inanmadı. Qulağımın dibində açılan şapalaq bütün öpüşləri, xalları, peyğəmbər nişanəsini unutdurdu o anda. Gözlərim doldu. Dedi, get evə, işə dəyib gəlirəm, səni asacam. Çevrilib evə doğru gedə-gedə "uşaqların sözüne niyə baxmadım, arxa küçədən niyə getmədim" deyə, özümü bildiyim yüngülvari söyüşlərə qonaq eləmişdim ki, arxadan çağırırdı, "ə, bura qayıt, əəə, bir dəqiqə". Atam- matam yaddan çıxmışdı. Üç yüz altmış dərəcə çevrilmiş - atamdan - ə-yə. Qayıtdım. Yenə axtarmağa başladı. Bu dəfə əsl polis əməkdaşı kimi. Siqareti tapıb, kibriti axtarmayacaq? Ay-hay. Elə bil əli ilə qoymuşdu. O biri deşikdə də kibrit qutusunu tapdı - bu da yandırmaq üçündü, köpəyoğlu? Get, gəlirəm. - Çevrilən kimi dalıma da bir "moşnu" tək.

Atam gələndə qırxdəfə öldürmürdüm. Anam məni müdafiə etmək üçün bilmədi nə düşünsün. Özümü xəstəliyə də vurdum xeyri olmadı. Aydın çağırıb, soruşdu, boynuna qoydu ki, atası belə bir siqaret sifariş verməyib. Qapıdan çıxmaq qadağan edildi. 24 saat nəzarət altında idim az qala. Qəzəbli nəzərləri məni hər yerdə izləyirdi. Yumşalmırdı ki, yumşalmırdı. Doğrudan a, heç yadıma düşmürdü. Səbəb elə bu idi yaqin. Bizi gedər-gəlməyə gəndərməklə qisas alacaqdı. Bizim anlamımızda kişilik məktəbi yuxarıda sadaladığımızı, onun anlamında isə lager idi! Əşş, olsun düşərgə. Axşama doğru anamı əsəbləşdirdən başqa bir sürpriz də oldu. Beyləqandan bacısı oğlu gəldi. Bu nə idi indi? Biz evdəyikən dəvət etsə, yenə nəysə. Bizimlə oynayaçaqdı və s. Bizi yola salıb, bunu niyə dəvət edir ki? Anam da elə buna hirsələnmişdi. "Mənim balalarımı sürgünə göndərir, öz bacısı oğlunu kef verməyə çağırır. Bunun qulluğunda durmaq var indid".

Səhər tezdən maşın gəldi. Sarı kişinin nıvası. Gedəcəyimiz yerin adı Abdal-Gülablı imiş. Get ki, gedəsən. Dağların başına doğru, gedikcə üzüyuxarı, buludlara tərəf dırmaşırdıq. Ora çatanda möhtəşəm bir mənzərəylə rastlaşdıq. Hər tərəf yamyaşıl meşə, dağların ətəyində çəmənləkdə qalacağımız düşərgə. Saysız-hesabsız çadırlar. Atam bizi düşərgənin rəhbərliyinə tapşırıb, təhvil verib, soyuq-soyuq görüşərək çıxıb getdi. Bizə qalacağımız çadırı göstərdilər. Bir çadırda on çarpayı. On oğlan uşağı. Təbii ki, qızların çadırları ayrı idi. Yeddimiz var idik. Ortada olan üç çarpayı boş idi. Kimincünə saxlamışdılar. Elə ilk gündən macəralar başladı. Başımıza gələcəklər çox gözəlmədi. Qarnımın qurultusu qulaq batırırdı. Havamı dəyişmişdim deyə, vəziyyəti görəndi. Soraqlayla-sorayqlayla ayaqyolumu tapdım. Düşərgənin tam kənarında, az qala meşənin içində idi. Hansısa heyvan parçalamağa cəhd eləsə, düşərgə xəbər tutana qədər adamın sümüyü qalar. Baxdım ki, qapının birində cəftə var, amma o birində sındırılıb. Rahatlığı sevirəm. İçəri keçib, qapını bağladım. Təzəcə oturmşdum ki, iki-üç qızın deyib gülə-gülə yaxınlaşdığını eşitdim. Hardan bilim başıma gələcəkləri. Sən demə, bu qızların tualeti imiş. Qapıda yazılmamışdı. Ya da mən fikir verməmişdim. Beş dəqiqə gözləyib, qapını dartsırdılar. Az qala nəfəsimi də tutmuşam ki, birdən hiss edərək içəridə oğlan var, biabır olaram. - Kim sə var? Çıxırmırsınız? - Lənət şeytana. İşə düşdük də. Görürsünüz bağlıdı, çıxın gedin də. Sonra gələrsiniz. Ürəyim də donqulanıram. Deyiniyə. Getmək

fikirləri yoxdur. İçəridən səs gəlməyincə mənim yerimə bunlar əsəbləşirlər. Bir-birlərinə gileylənə-gileylənə qapını qurdaılayıb suallar yağdırırlar. Ən zəhləm gedən, ən nifrət elədiyim şeydir... Mən ayaqyolunda olanda məni kimse narahat etsin, tələdirsən. Gözümün düşmənidir. Qalxıb səssizcə dayanmışam. Qızlar isə getmirlər ki, getmirlər. Baxdım ki, nəfəslik var, hə, "fortuşka." Birtəhər yuxarı dırmaşıb, özümü pərçimlədim ora. Meşəyə açılırdı nəfəslik. Amma sən demə düz dibdə arx var imiş. İş-ışdən keçmişdi. Diziə qədər liqqanın içinə batdım, tənqinəfəs özümü yetirdim çadıra. Qardaşım nə baş verdiyini soruşdu, mən danışdıqca qəşş elədi. Sonra heç xəbərim olmadı bağlı qapının aqibəti necə oldu. Qorxumdan, yalan olmasın, iki gün o tərəflərə fırlanmadım.

Təlimatlandırmağa başladılar. Səhər neçədə qalxmalıyıq, səhər yeməyi saat neçədədi, sonra nə, daha sonra nə və sair və sair.

Buranın dəhşəti gecələr imiş ki. Səssizlik, qurd ulamaları, çaqqal bağrıları, vahimə nə vahimə. Qorxa-qorxa, üyüdə-üyüdə bir təhər yuxuya getdik. Səhər oyanan kimi çadırların yanlarını və üstünü necə açmalı olduğumuzu başa saldılar. İçərinin havalandırılması üçün. Bir yerdə duran deyiləm. Həm başibəlahıyam, həm də nadinc. Ona görə mənə qohum-əqraba çatı da deyirdi, quyuğu yannmış şıcan da. Dırmaşdım yuxarı, çadırlar üstünü açdım. Mən ənənəyə uşaqların da çadırın yanlarını həll etmişdilər. Sən demə, bunu hava qaralamamış, vaxtında da bağlamaq lazım imiş. Gecə bütün çadırlardan fərqli olaraq bizim çadır açıq qalmışdı. Uşaqlar qorxularından tərpənmək isətmirdilər. Hamı bir-birinə baxıb, kimin irəli düşəcəyini, fədəkərlıq edəcəyini gözləyirdi. O gecə çadır açıq qaldı. Yeddi çarpayı dairəvi şəkildə kənarlarda yerləşdiyindən heç kəsin gözüne yuxu getmədi. Canavar, çaqqal bir yana, itdən pişikdən də qorxurduq indi. Amma çox şükür səhər tez açıldı və bundan sonra növbəçilik sistemi yaratdıq. Artıq çadırın üstü və yanları zamanında açılıb, zamanında bağalanacaqdı.

Bizi dağlara gəzməyə apardılar. Sıldırım qayaların üzərində yazılmış adları görüb biz də həvəslə gəldik. Ən yüksək yerlərdən birinə mən də adımlı yazdım. Axşama kino göstərdilər, sabah səhər kəçələri yığmağa gedəcəkdik. Gündüzlər götül, günəşli yay havasını, axşamlar sərin dağ havası əvəzləyirdi. Hərdən üşüyürdük.

Səhər yeməyindən sonra kəkotu dalınca dağa qalxdıq. Bölük rəhbəri otlardan, otların faydasından danışa-danışa kəkotunu necə yığmağı göstərdi. Mənim dədim isə başqa idi. Salamat qalmaq adətini deyildi. Baxdım ki, uzaqda iki gənc dağın ətəyinə çatmaq üzrədi. Dedim, görün qaçsam, onlardan tez çatarammı. Elə bu ağilla üzüşağı yelləndim. Getdikcə sürətim artırdı və mən hiss etməyə başladım ki, birazdan bunun qarşısını ala bilməyəcəm. "Tormozlamaq" istədim. Bu isə daha pis imiş. Yuvarlanmağa başladım. Yuvarlandıqca kol-koslar üzümü, gözümü, üstümü-başımı, bədənimi cırmağa başladı. Qardaşıma xəbər veriblər ki, mən yuvarlanıram. Özünü yetirdi. Amma artıq gec idi. Cırıq-cırıq olmuşdum. Ufuldaya ulfdaya, müəllimdən də azar yeməyim deyə, ağırlarımı içimə saldım. O gecə ağırlarıma sarılıb yatdım. Anamı düşünə-düşünə. Səhər oyananda ağırları almalıydım. Və yeni macəralar arzulanırdım. Axşama canlı konsert olacaqdı. O gün çadırımızdakı çarpayılardan sahibləri gəldilər. İçində biri yüz yetmiş kilo, yekəpər bir şey idi. Yanındakılar da bu erköyün uşağın qohumları, əlaltıları idilər. Darıxmasın deyə onun

üçün hər şeyi düşünmüşdülər. Sən demə, bizə çadır yoldaşı yox, ataman gəndərlilər. Çadırın sahibi bu idi elə bil. Bunu didtililər yeməsinlər deyə, çarpayının dörd bir tərəfini cuna ilə bağladılar. Krallara layiq bir yer düzəldilər. Yaramaz oğlu yaramaz, başladı uşaqların başına oyun açmağa... Acılamağaş... Məzlənməyə... Heç kimin səsi çıxmırdı. Hamı çəkinirdi ondan. Hardansa eşitdik ki, bu gəmiş lal Tahirin oğludu. Biz heç lal Tahirin kim olduğunu da bilmirdik. Hər kim idisə, düşərgə rəhbərliyinin də, əməkdaşlarının da ondan çəkindikləri şübhəsiz idi. Elə buna görə onun oğlu çox rahat hərəkət edirdi və bəlkə də uşaqlar şikayət etməyən mənasızlığını bildikləri üçün susurdular. Dəqiq yadıma gəlir, amma mən qardaşımı və özümü təhlükədən sıqortalamaq üçün ona kiminsə adını vermişdim. Ya atamın, ya atamın dostlarından birinin. O da tanımaya-tanımağa özünü tanımış kimi göstərmiş, bizimlə mehriban olacaqmış kimi reaksiya vermişdi. Elə ilk gecə Lal Tahirin oğlu hamımızdan öncə yuxuya getmiş bir uşağın ayaq barmaqlarının arasına kağız parçası qoyub, od vurdu. Alov barmaqlarına çatanda yazıq uşaq dik atıldı yuxudan. Nəşə demək istədi, qorxdı, boğula-boğula qaldı. Lal Tahirin oğlunun hoqqaları saya gəlmirdi. Və hamı dözdü. Allahdan mənim siyasətim işə yaramışdı. Bizimlə iş olmurdu. Bir neçə gün sonra dedilər ki, qolunuza "nakolka" vurdurmaq üçün sıraya düzülün. Müəllimlər görməsinlər deyə, "əməliyyat" hava qaralananndan sonra aparılırdı. Kim nə istəyirdisə, qoluna kibrit çöpünün kükürdüylə yazırdılar. Mən də qoluma X yazdırdım.

Atam dayımla bizə dəyməyə gələndə bu dəfə də qolumdakının zibilinə düşdüm. Hardan xəbər tutumuşdu, necə öyrənmişdi bilmədim. Qulağımda bərk dardıldı, dayım əlindən almasaydı, bir qapaz da gələcəkdi. Yaxşı qatırdım.

Bir neçə gün sonra gecənin bir əlində meşədən güllə səsləri gəldi. Düşərgədə ələm bir-birinə deydi. Bütün uşaqlar qorxu, səksəkə içindəydi. Hər kəs nə baş verdiyini öyrənmək istəyirdi. Səs-küy çox olduğundan çadırların önünə çıxmışdıq. Düşərgənin rəhbərliyi bir-bir çadırlara yaxınlaşıb nəşə deyirdi, sakitliyə çağırırdı. Bizim də çadırımıza yaxınlaşıb, uşaqlar, qorxulu heç nə yoxdu, keçin yatın - dedi. Üzündəki tələşə və həyəcan bəlli idi, gizləməyə çalışsa da. Qorxmayın! - bir daha təklərlədi - meşəbəyi sizə canavar vurub, səhər sizi canavar kababına qonaq edəcəək.

Həmişəki günlərdən daha tez oyanmışdıq. Elə bil səhər daha tez açılmışdı, gün daha tez doğmuşdu bu gün. Bizə heç nə deyilməsə də, gecəki gərginlik hələ də qalmaqdaydı. Böyüklər orabura gedib gəlir, nəyisə ciddi-ciddi müzakirə edirdilər. Biz isə canavar qonaqlığını gözləyirdik səbirsizliklə. Gözü-müzü gəlib-gedənə zilləyirdik ki, indi - gəlin, meşəbəyi çağırır - deyəcəklər. Meşəbəyini də, canavarı da görməkdən ötrü ürəyimiz gedirdi. O gün axşama qədər bizi heç kim, heç hara çağırmadı. Hətta başqa günlərdən fərqli olaraq bizimlə maraqlanan olmadı, başlı-başına qalmışdıq.

O çal-çağırılı düşərgəyə ölü bir sükət, vahiməli bir kədər çökmüşdü sanki. Sonra xəbər verdilər ki, hazırlaşın, valideynləriniz gəlib aparcaq. Axşamüstü atam dostuyla arxamızca gəldi. Biz nə baş verdiyini bilmirdik, soruşmağa da çəkinirdik...

Evdə atamla-anamın söhbətini eşitdik... söhbət meşəbəyini qonşuların öldürməsindən gedirdi. Anam elə hey qonşuları qarğıyırdı. Söz-söhbət getdikcə qızırsdı... Söhbət o qədər böyüdü ki, sanki evdən küçəyə, küçədən şəhərə, şəhərdən ölkəyə yayıldı bir anda. Söhbətdən əməlli başı qan iyi gəlirdi. Lap müharibəyə oxşayırdı...

Biz meşəbəyini də, canavarı da görə bilmədiyimizə yarırdıq... sən demə o düşərgəni də, o kəndi də, sonradan o şəhəri də, uşaqları da, hətta uşaqlığımızı da bir daha görməmək varmış qismətimizdə...

